

Egy fontos megjegyzés még. Az összegző értékelés előtt az intézményvezető minden esetben tartson konzultatív megbeszélést azon középvezetőkkel, akiket ellenőrző-értékelő feladatokkal megbízott. Kérje ki a véleményüket, és a javítani, korrigálni való eljárásokat bízza az általuk irányított kisközösségekre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. JATE Pedagógiai Tanszékének segédanyaga a tanári munka értékeléséhez, Angolból fordította Lesznyák Mária. Szeged, 1995.
2. Hoffmann Rózsa: Az iskolaigazgató. DFC Kiadó, Budapest., 1994.

DR. KISS KOND LÁSZLÓ
Wargha István Pedagógiai Főiskola
Hajdúböszörmény

Száz éves a pedológia

A gyermektanulmányozás, a pedológia szolgáltatott tudományos alapot és eszközt századunk pedagógiai - metódikai reformjainak. Az alábbi történeti áttekintés ennek a folyamatait kívánja most elélni tárnai.

A neveléstörténetből tudjuk, hogy mióta iskolai oktatás van, a figyelem középpontja a tanítástanulás folyamatában a tanítómester, az oktató, és az, amit tanít. A tanuló – az ókorban, amikor népe ősmondáit, époszait vagy vallási szent törvényeit, a középkorban a hét szabad művészet tantárgyait vagy egyháza hitvallását, szertartási szövegeit, jogszabályait, erkölcsi törvényeit tanulta – arra ügyelt, hogy (minden önkényes változtatás nélkül) emlékezetébe vesse a tanító által közölteket, avagy ha bajnívást tanult, tanítómestere kard- vagy törforgató mesterfogásait pontosan elsajátítsa. A tudását aszerint értékelték és minősítették, hogy mennyit és mennyire hűen adta vissza (visszhangozta = kataecho = katekhézis) a mesterétől tanultakat.

Az újkorban ugyan akadtak már, akik intuitíve felismerték, hogy hatékonyabb a tanítás, ha a tanítók figyelembe veszik tanítványaik felfogó-, elsajátító képességét (mint Comenius Sárospatakon 1650-54-ben, és nagy sikerrel használták évszázadon át az Orbis pictus, A világ képekben c. tankönyvét), de csak Rousseau – a XVIII. században – fogalmazta meg világosan az „Emil, vagy a nevelésről” (1962) c. könyve előszavában, hogy a tanítónak ismernie kell a gyermek életkori sajátosságait, az egyes életkorokban jellemző gondolkodásmódját, hogy hatékonyan formálhassa személyiségét. Ezeket írta: „Nem ismerjük a gyermekkort ... Kezdjétek tanítványaitok behatóbb tanulmányozását, mert bizonyos, hogy korántsem ismeritek őket.” (1957. évi magyar nyelvű kiadás 5-6. o.)

Kétszáz év múlva Rousseau e kijelentése után Jean Piaget – a XX. század legnagyobb gyermekpszichológusa – így nyilatkozik: „Hogy a gyermek alkalmazkodjék az iskolához, azt minden időben megkövetelték. De hogy a tanító is alkalmazkodjék a tanulók gondolkodásához és értelmi szintjéhez, és tegyék lehetővé számukra, hogy természetüknek megfelelően viselkedjenek, szabadon cselekedjenek, – csak Rousseau óta emlegetjük. Rousseau kopernikuszi fordulatot hozhatott volna a pedagógiába, ha kifejti, hogy miben áll a gyermek aktivitásának jellege.” (J. Piaget: Psychologie et pédagogie, 1969, 211-212. Idéz Kiss Tihámér, 1991. 236.)

Ez a kopernikuszi fordulat csak azután következhetett be, amikor a XIX. század második felében megindult a fajfejlődés és az egyéni fejlődés (az evolúció) kutatása, és ez nem spekulatív módon, hanem experimentálisan indult el. Maga Darwin – az állatfajok fejlődéskutatója – saját gyermeke rendszeres megfigyelése és naplózása alapján közreadja „Egy gyermek fejlődése” leírását (A

biographical sketch of an infant, 1877), amit 1881-ben Preyer „*A gyermek lelke*” (Die Seele des Kindes) ugyancsak rendszeres (3 éves) megfigyelések alapján és James M Baldwin „*A lelki fejlődés a gyermeknél és a fajnál*” c. műve (1985) követ. A Rousseau-i ajánlás – hogy a gyermek hozzáértő tanulmányozása alapján tegyék hatékonyá a pedagógusok a nevelést és oktatást – csak a XIX. század utolsó tizedében valósul meg egy új tudomány, a *gyermektanulmányozás, a pedológia* megindulásával.

Ez az új fejlődéslelektani irányzat, amely egyben a pedagógiai-lélektani kutatások megindítója is, elsőként John Dewey (1859–1952), aki 1894-től az USA-ban a Chicagói Egyetem pedagógiai és pszichológiai tanára (aki 1896-ban egy gyermekpszichológiai labort szervez), és Stanley Hall (1844–1924) az amerikai Worchesteri Clark Egyetem rektora gyermeklelektani kutatásaival és kísérleteivel alaposított meg. Stanley Hall 1893-ban szervez egy gyermeklelektani vizsgálatokat folytató *laboratóriumot*, majd a gyermekek életkori sajátosságainak feltárása és az ezekhez alkalmazkodó oktató-nevelő munka kidolgozása, terjesztés, céljából egy *gyermeklelektani társaságot*. Egyik tanítványa nevezte elsőként (1896) ez új tudományt *pedológiának*, amely a gyermek testi-lelki fejlődésével foglalkozik a kiteljesedő személyiség fejlesztése szolgálatában.

Néhány esztendő múlva – Rousseau ihletésére és az előző fejlődéslelektani kutatások ismertté válásának hatására – indult el szinte egyidejűleg Svájcban és Magyarországon is a gyermektanulmányozás, és erre alaposítottan a *reformpedagógia*. (Lásd: Pierre Bovet: *Ecoles nouvelles d' autrefois*. 1938.; Báthory Zoltán: *Tanulók, iskolák, különbségek*. 1992.; Pukánszky Béla–Németh András: *Neveléstörténet*, 1994.; Fehér Erzsébet: *Az oktatás és neveléstörténet*, 1994. ; Németh András: *A reformpedagógia múltja és jelene*, 1996.)

J.J. Rousseau, aki azt javasolta, hogy minden ember térjen vissza a természetes életmódhoz, a nevelés hatékonyságát is attól várta, hogy a tanító tartsa tiszteletben a fejlődő gyermek (és ifjú) minden egyes életszakaszának természeti sajátosságait, elsőként az önkéntes érdeklődését, amely az adott helyzetekben mind a megismerésre, mind valamely szükségleteknek a kielégítésére motiválja.

Ez az ajánlás indíthatta az első pedológusokat – *John Dewey-t*, az 1896-ban beindított iskola-laboratóriumában, Ed. Claparède (1873–1940) genfi egyetemi tanárt, a Rousseau Neveléstudományi Intézet megalapítóját (1912-ben), *Nagy László* (1857–1931) budapesti tanítóképző intézeti tanárt, hogy elsőként a *gyermekek, serdülők érdeklődésének* feltárásával foglalkozzanak a pedológia keretében, és hogy ehhez igazodva dolgozzák ki azokat a témaköröket (tantervet), amelyek iránt a tanulók érdeklődve, *öntevékenyen* késznek mind a megismerésben, mind a probléma- és feladatmegoldásban a saját módjukon tevékenykedni. Így vált ennek az új pedagógiának a „*cselekvő*”, *funkcionális nevelés* a jellemző sajátosságává. (Lásd Dewey életre felkészítő *cselekvő*, C.W. Washburne a Chicágó egyik külvárosában, Winetkában az *alkotó és csoportmunka* metodikáját. Ed. Claparède „*L'éducation fonctionelle*”, a genfi Rousseau Neveléstudományi és pszichológiai kutató intézetben kikísérletezett „*école active*” nevelési és oktatási cselekvő módszerét.)

Mi magyarok, akik ezer éven át mindig nyitottak voltunk a Nyugat értékes szellemi értékeinek befogadására, a századfordulótól kezdve, már az ezerkilencszázas évek első esztendeiben felfigyelünk a pedológia, az új nevelés, a reformpedagógia elért eredményeire, és nemcsak ismerkedtünk vele, hanem alkotó módon sokan részt is vettünk benne. Az alábbiakban erre emlékszünk egy évszázadra visszatekintve.

A GYERMEKTANULMÁNYOZÁS HAZÁNKBAN ÉS HATÁSA A REFORMPEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEKRE A XX. SZÁZADBAN.

Az Amerikai Egyesült Államokban a XIX. század végének pedológiai vizsgálati eredményei az akkor uralkodó hagyományos oktatási móddal szemben meghökkentő változtatásra indították a reformereket. *J. Dewey* az 1897-ben megjelent „*Pedagógiai hitvallásom*” című művében javasolta, hogy vessék el a hagyományos oktatási módot. Helyette új didaktikai elveket és célrendszert fogalmazott meg. A gyermeket a rá váró hivatására, a valós életre kell felkészíteni, és biztosítani kell számára, hogy

ezt életkori sajátosságainak megfelelően a maga természetes módján tehesse. Az 1902-ben megjelent „A gyermek és a tanterv” írásában pedig kifejti, hogy nem kényszeríthető a gyermek a tankönyvszövegek, a kész tanítói és tanári magyarázatok egyszerű, hagyományos módszer szerinti emlékezetbe vésésére és elraktározására. Olyan környezetet, olyan alkalmakat és problémahelyzeteket kell teremteni számára, amit ő belső késztetésből maga kíván megismerni és a maga módján önállóan megoldani. Meg kell fontolnia a pedagógusnak, hogy „A világ dolgai csak annyiban jutnak (a gyermek és a serdülő) tapasztalása körébe, amennyiben közvetlenül érintik saját, családja vagy barátai sorsát, ... A tárgyakat, melyek foglalkoztatják, életéből fakadó egyéni vagy társas érdekei fűzik egységbe. Ami szellemét megragadja, az alkotja pillanatnyilag teljes mindenségét. ... Ez az ő sajátos személyes világa, amely egységet alkot és teljes. Ezzel szemben az iskola felosztja, felszabdalja a világot.”

Az amerikai gyermektanulmányozás eredményei mind Deweyt, mind másokat (Winetka-Plan) arra indítják, hogy számolják fel a hagyományos iskola-, osztály-, tantárgy-, tanórarendszert, és olyan *természeti környezetben és épületekben folytassák kiscsoportokban a tanulók a tanulmányait*, amelyeket kellőképpen felszereltek minden irányú érdeklődésük felkeltésére és foglalkozásaik során képességeik fejlesztésére.

Európában – kiemelten a genfi Rousseau Neveléstudományi Intézetben és hazánkban is, – itt-ott jelentkeztek ugyan az amerikai módszert követők, de az *új pedagógia* a hangsúlyt egy olyan metodikára helyezte, amely elősegíti a megismerésben az öntevékeny, a tények megállapításában és a véleményalkotásban az önálló, a belső szükségletből fakadó probléma-, feladatmegoldási módokat, az egyedül vagy társaival együttműködve kereső új, eredeti, jobb eljárás módokat, a kreatív személyiségek kialakítását is.

A XX. század első évtizedében – E.H. *Haeckel* (1834–1919) által felismert *biogenetikai alaptörvény* ismertté válása után – mely szerint az egyéni fejlődés (ontogenezis) megismétli (rövidítve) a törzspejlődést (filogenezist) – módszerében is újszerűen megindul a fejlődéslélektani gyermektanulmányozás, s mint ahogyan Ch. Darwin mutatott erre példát, a pedagógusok a gyermek születésétől kezdve rendszeresen figyelik, jegyzőkönyvezik, naplózzák a gyermekek életmegnyilvánulásait, egyben pszichikus tevékenységeiket. Az általános pszichológia kutatóihoz hasonlóan (Wundt, Fechner, Stern) lélektani laborokat állítanak fel (Binet Párizsban), megindul a *kísérleti lélektani kutatás* számos új vizsgálati eszközzel, és egyidejűleg a *kísérleti pedagógia* is (E. *Meuman* 1905-ben „Kísérleti Pedagógiai Folyóirat”-ot is indít.)

Ugyancsak a század első évtizedében indul el a legjelentősebb gyermektanulmányozási és kísérleti pedagógiai műhely Genfben, az egyetem gyakorlati intézeteként szolgáló Rousseau Neveléstudományi Intézetben, amelynek megalapítója és kiemelkedő jelentőségű kutató tudósa E. *Claparède*, majd 1921-től 1980-ig *Jean Piaget*. (Munkásságuk ismertetését lásd: Pukánszky Béla–Németh András: Neveléstörténet, 1994, 363-367; Kiss Tihamér: *Jean Piaget, a pszichológus* – Gyermeklélektani és ismeretelméleti munkássága, kutatási módszere, művei hatása a magyar nevelésre (1993).

A magyarországi gyermektanulmányozás, a pedológia megalapítója, Nagy László (1857–1931) Budapesten 1881-től tanítóképző intézeti tanár. A budapesti egyetemen szerez tanári oklevelet, és minden bizonnyal ismerte Rousseau nevelésről írt könyvét, s feltehetően ismerte a nyugati gyermektanulmányozók úttörő munkáinak némelyikét. (Hivatkozik W. *Preyer* „Die Seele des Kindes” (1881, 1890) művére, a XIX. század végi pszichológiai és pedagógiai művekre, erősen bírálva *Herbart* tanulásméleti és oktatási módszerét. 1903-ban vezető szerepet tölt be a Magyar Gyermektanulmányi Társaság létrehozásában és országos elterjesztésében (13 fiók nyílik, több mint kétezer taggal). 1909-ben megszervezte az első fejlődéspedagógiai-lélektani laboratóriumot a fővárosban. Művei közül két igen nagy jelentőségűre kell emlékeznünk: „*A gyermek érdeklődésének lélektana*”, melyet a megfigyelés és a kérdőíves módszerrel végzett széles körű kutatásai alapján írt. Vizsgálati eredményeiről a Magyar Pedagógiai Társaság 1907. évi tudományos ülésén számolt be részletesen. Ez az anyag még ez évben megjelent a Magyar Pedagógia számaiban, németül pedig a

Meuman szerkesztette „Zeitschrift für Experimentelle Paedagogik” V. kötetének 3-4. füzetében, majd önálló teljes kiadásban 1911-ben. –Másik nagy jelentőségű műve, a „*Didaktika gyermekfejlődés-lélektani alapon*” 1921-ben jelent meg. (Ilyen tárgyú mű Piaget-nak több évtizedes fejlődés-lélektani munkásságára alapozva Nyugaton 1951-ben jelent meg: *Aebli, Hans: Didactique psychologique. Applications a la didactique de la Psychologie de Jean Piaget.*) De ezeken kívül több más műve, mint a *Gyermek*, folyóiratban, 1936-ban jelent meg „Az új iskola céljai, pedagógiai és didaktikai alapelvei, tantervének megokolása” – valóban lehetővé tette, hogy hazánkban bekövetkezzék a pedagógiában a kopernikuszi fordulat, meginduljon a reformpedagógia.

Nagy László a nyugati pedológusok véleményével megegyezően a gyermeklélektani vizsgálatok szükségét abban látta, hogy *a pedagógusok a gyermekek életkori sajátosságaihoz alkalmazkodva hatékonyabb személyiségfejlesztő pedagógiát dolgozhatnak ki.* A gyermek érdeklődéséről 1908-ban közreadott könyvében ezt írta: „Vizsgálunk kell a gyermek fejlődését, s a fejlődés korszakai szerint állapítsuk meg a nevelés egyes korszakainak teendőit. – Vizsgálunk kell a természetes hatásokat, amelyek a gyermek fejlődését létrehozzák, és a nevelői hatásokat, amelyek a gyermek fejlődését mint mesterséges hatások biztosítják.”

Nehéz nyomon követni és számba venni Nagy Lászlónak – ennek az eredetien gondolkozó, szenvedélyesen vizsgálódó reformpedagógusnak – mind művei, mind pedagógusképző munkája által elért hatását a magyar közoktatásra. Annyi minden bizonytalán állítható, hogy a maga korában sokakat ösztönzött fejlődés-lélektani kutatásokra, és *didaktikai elveivel legnagyobb hatást az óvodai nevelőkre és az iskolákban a 6-14 éves korú gyermekeket tanítóokra gyakorolt.* Így érthető, hogy az óvodai pedagógusok századunk folyamán végig fogékonyak voltak minden olyan óvoda, pedagógiára mint Montessori, Decroli, Steiner (Waldorf), Freinet óvodapedagógiája, amelyek mind a gyermeklélektani vizsgálatok eredményeire támaszkodtak. (Németh András, 1996, 52-91.) Volt tanítványai – mint pl. *Karácsony Sándor* – később büszkén hivatkoznak mesterükre, Nagy Lászlóra, és amikor az ötvenes években szovjet nyomásra megindult a burzsoa „pedológia elleni harc”, és igyekezett kiszorítani a reformpedagógiát az újra ébredt „vörös herbertianizmus”, ezt követően a „liberalizálódás” megindultával *Nagy Sándor* – a budapesti egyetemi tanár, a kiváló didaktikus – kiadásához segíti újra Nagy László válogatott pedagógiai műveit (1992), és újra megjelenik Kóte Sándor méltatásában Nagy László kiváló műve: „A gyermek érdeklődésének lélektana” (1982-ben).

A XX. század húszas éveitől, amikor a genfi egyetem és a Rousseau Neveléstudományi Intézet nemzetközileg elismerten a gyermektanulmányozás „fellegrárból” egy új, hatalmas szellemi áradat indult el, és árasztotta el hazánkat: Claparède, Piaget, Ferrière műveivel, ezek megismerésével megjelent a budai „új iskola” és a szegedi „cselekvés iskolája” hatékony aktivitásával.

Binet-nek Párizsban, *Claparède*-nek Genf-ben, hazánkban *Nagy Lászlónak* gyermeklélektani tanulmányozásával esik egy időre még egy eredeti tehetséges pedológiai kutatónak, *Ranschburg Pál* ideg orvosnak, gyermeklélektani kutató munkássága. Ranschburg Pált, a budapesti Gyógypedagógiai Pszichológiai M. Kir. Laboratórium (alapítása 1899-ben) igazgatóját, még a század elején a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium kéri fel gyermeklélektani kutatási eredményeinek a közzétételére. A felkérő minisztériumi tanácsos, Náray-Szabó Sándor, úgy vélte, hogy ha a pedagógusok megismerik a gyermeki elme fejlődését, és nemcsak a tanterv tantárgyaira, hanem a gyermekek életkori sajátosságaira is figyelnek, úgy „*a gyermeknek egyéni ismerete alapján meg tudják szabni tudományos alapon az ezen fejlődés egyes fokain kiszabandó szellemi munka minőségét és mennyiségét.*” (Előszó az 1908. évi kiadásban). Ranschburg első ilyen műve: „*A gyermeki elme fejlődése és működése*” 1903-ban jelent meg. A második hasonló: „*A gyermeki elme ép és rendellenes működése, egészségana és védelme.*” Ez az utóbbi mű azonban elsősorban a gyógypedagógusokat kívánta szolgálni, de mindkettőnek nagy hasznát vehették bármely szinten oktató pedagógusok.

Hazánkban a gyermektanulmány legkiválóbb művelője a húszas években *Kenyeres Elemér* (1891-1933.), a budapesti óvóképző intézet pszichológus tanára (1913-1933.) volt, a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság főtitkára (1931-1933.). Megismerkedve

Claparède, Bovet, Piaget műveivel, ezek közül elsőként Piaget-nak 1923-ban megjelent „A gyermek beszéde és gondolkodása” c. művét ismerteti 1926-ban a „Néptanítók lapja” és a „Kisdednevelés” folyóiratokban. Maga is rendszeres megfigyeléseket tett, és ezeket közreadta „*A gyermek első szavai és a szófajok fellépése*” (Bp., 1926) és „*A gyermek beszédének fejlődése*” c. (1928) eredeti művében. 1927-ben tanulmányi útra megy (hivatalos küldöttként) Genfbe, ahol közvetlenül tanulmányozza a Rousseai Neveléstudományi Intézetben folyó kutatómunkát, és a gyakorló kísérleti óvodában és iskolában az „*école active*” (a növendékeket önálló tevékenységekre aktivizáló) módszert, bizonyára ismerve Piaget elméletében azt a felfogást, hogy *a testi-szellemi fejlődést a gyermek és környezete interakciói biztosítják*. Kenyeres Elemér nemcsak a budapesti tanítóképzőben igyekezett bevezetni az új nevelési-oktatási módszert, hanem a pedagógusok számára közreadta ennek ismertetését is „*Az új iskola és pedagógiája*” c. munkájában (1928).

A neveléstörténet és a pszichológiatörténet ismerteti, hogy Magyarországon mind a budapesti, mind a szegedi, debreceni egyetemen miként teszik és kik ismertté a nyugati nagy pszichológus gyermektanulmányozók eredményeit, az új pedagógia elméletét.

Igen tiszteletreméltó kísérlet volt Budán *Domonkos Lászlóné*nak az „új iskolája”, amit Ferrière – a „Bureau Internationale d’Éducation” genfi igazgatója, a L’*école active* (1930) írója – is meglátogattott. Az iskola munkásságát irányító Domonkos Lászlóné és tanár munkatársa, Blaskovich Edit által írt könyvnek is – „*Az alkotó munka az új iskolában*” – előszavát Ferrière írta.

A nyugati és hazai pedagógiai kutatások eredményeire támaszkodó új pedagógiai reformok megingatták már a harmincas években a herbarti sablonos (tanítási órákon bevezetett) oktatás-metodika egyeduralmát, de az első világháborút követő új történelmi, gazdasági helyzet is sürgetett egy korszerűbb és hatékonyabb közoktatásügyi rendszert és metodikát. Ezt nagyban elősegítette hazánkban *Klébelsberg Kunó* vallás- és közoktatásügyi miniszter, aki a budapesti egyetemen alapozta meg tanulmányait, és a müncheni, berlini és párizsi egyetemeken tanult tovább. Így jól ismerte a Nyugaton már sok helyen mutatkozó „kopernikuszi fordulatot” a közoktatásban. Nagy László elgondolásaival egyezően 8 osztályos iskolai alapoktatással kívánta biztosítani az általános és kötelező népoktatást. Ennek egyik kiviteli formája a hatosztályos elemi iskola 8 osztályossá fejlesztése, illetve azok számára, akik nem a nyolcosztályos gimnáziumban kívánták folytatni tanulmányaikat, négy elemi osztály végzését követően négyosztályos polgári iskolai oktatást biztosított. Ez utóbbi számára vált szükségessé egy pedagógusképző intézmény, ezért 1928-ban létrehozta Szegeden a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolát, amely négyévi képzéssel készítette fel hivatásukra a pedagógusokat. Ez az új főiskola vált kiváló műhelyévé az új reformpedagógiának és a genfi „*école active*” metodikával rokon „*cselekvő iskolának*”. Ennek a korszerű, magas hatékonyságú nevelési és oktatási metodikának elméleti megalapozója volt *Várkonyi (Dezső) Hildebrand* (1888–1971.) szegedi egyetemi tanár, egykor a párizsi egyetem, a Sorbonne ösztöndíjas hallgatója, 1923-tól a pécsi egyetem bölcsész karán egyetemi magántanár. Várkonyi kiválóan ismerte kora gyermeklélektani szakirodalmát (amit jól bizonyít „*A gyermekkor lélektana*”). Az első hat év 1938-ban, a 6–12 év 1940-ben jelent meg). A genfi gyermeklélektan-kutatók Claparède, Piaget művei megtalálhatók voltak a Pszichológiai Intézet könyvtárában, de az intézetében egy *pszichológiai laboratórium* is működött, nemcsak demonstrációs célra, hanem belső és külső kutatók szolgálatára is. A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorló iskolájának igazgatója (Kratofil Dezső) 1933–1944. években egy folyóiratot is szerkesztett, „*A cselekvés iskolájá*”-t. Ebben jelent meg első ízben tájékoztató erről az új metodikáról. Várkonyi Hildebrand: „*A cselekvő iskola lélektani alapjai*” 1934–35, 3–4. szám és az utolsó évfolyam közli 1943–44-ben „*A cselekvés elemzése*” cikket az 5–7. számban, és közben 10 év alatt mintegy 30 cikket ad közre e módszer lélektani alapjairól. E folyóirat cikkei és a tanárképző intézet tanárainak szakmethodikai közleményei igen széles körben hatottak a pedagógusok methodikai kísérleti törekvéseire.

A budapesti egyetem pszichológiai tanszékén *Harkai Schiller Pál* volt nagy tisztelője e kor pedagógiai kutatóinak, kiemelten a genfi kutatóknak, Claparède-nek és Piaget-nak. Az 1940-ben „*A lélektan*

alapjai” közreadott művében bírálva az amerikai behaviorista pszichológiai irányzatot, elismeréssel írt Claparède érdeklődéslélektanáról és az általa kidolgozott „funkcionális nevelésről”, valamint Piaget genetikus pszichológiájáról, megállapítva, hogy – szemben pszichológus kortársaival – „az érzéki benyomások objektíválása helyett magát az *érzékelési tevékenységet* helyezte a tudományos kutatás középpontjába, és ezáltal a tapasztalati tartalom helyett a *tapasztaló egyén* lett a főfigyelem tárgya.” (1940. 171–172.). Ő maga is – mint Piaget tette – vizsgálati központjává tette a gyermek tevékenységét. (Harkai Schiller Pál: *Bevezetés a lélektanba. A cselekvés elemzése*. Bp. 1944. 310. p. Pantheon kiadás.) Ösztönzésére keresik fel a genfi Rousseau Neveléstudományi Intézetet Nagy Mária és Binét Ágnes. (Piaget 1940-ben látogat Magyarországra első ízben, és ez is fokozza művei iránt az érdeklődést hazánkban.)

A Bécsi döntést (1939) követően a Trianon által Magyarországból kiszakított Erdély északi fele visszakerül az anyaországhoz, a pedagógusképzés újra megindul a hazai rendszerben. A kolozsvári egyetem egykor Szegedre telepített tanárai visszatérnek, és velük megy a pszichológiai tanszékre Várkonyi Hildebrand is. Kolozsvárt az állami tanítóképző pedagógiai-pszichológiai tanára *Tóth Béla*, aki Szegeden az egyetemen az Apponyi Kollégiumban készült fel, és szerezte meg a tanítóképző intézeti diplomáját. Az erdélyi Református Egyház tanítóképzője Erdély déli részében marad, illetve a román hatóság a Nagyenyeden addig működött megszűnteti, és ezért egy újat indít Sepsiszentgyörgyön, a volt magyar tanítóképző épületében. Az Egyházkerület *Kiss Tihamér (László)* pedagógiai és pszichológiai doktort és tanítóképzős tanárt hívja meg a képzőbe, aki 1940–41-ben került Genfbe állami ösztöndíjasként, és Piaget-nak nemcsak tanítványa, hanem kutató asszisztense is volt a Rousseau Neveléstudományi Intézetben. Így hazánkban egy újabb területen válik általuk ismertté a genfi gyermektanulmányozók kutatási eredményei, valamint az erre támaszkodó cselekvő iskolai módszer.

A második világháború befejeződésével közoktatásunkért felelős vezetés reformmal kívánja újra beindítani a munkát. A Vallás- és Közoktatásügy Minisztérium és tanácsadó testülete, az Országos Köznevelési Tanács (vezetője ekkor *Kiss Árpád*, a párizsi egyetem, a Sorbonne egykori hallgatója, a (debreceni egyetem pedagógiai magántanára, Piaget kiváló ismerője, később több művének fordítója), a sikeres múltta visszatekintő reformpedagógia mozgalmára kíván támaszkodni.

Rendkívüli aktivitás indul meg. A Magyar V. K. Minisztérium – *Kiss Árpád* szerkesztésében – a pedagógusok elvi irányítására beindítja „A Köznevelés Könyvtára” kiadványsorozatot. A 3. szám „*Tanítás és értelmi fejlődés*” (1947) könyv írói – *Várkonyi Hildebrand, Mérei Ferenc, Kiss Tihamér, Dénes Magda, Nagy Mária, Baranyai Erzsébet, Gleimann Anna, Molnár Imre, Hermann Aliz, Radnai Béla, Barra György, Pál Ákos*, – (mind Nagy László, Ranschburg Pál, Piaget követői) a gyermeklélektan és a reformpedagógia aktív művelői. Továbbképző tanfolyamokat is indított a minisztérium a pedagógusok gyermeklélektani ismereteinek a bővítésére, és a budapesti *Állami Gyermeklélektani Intézet* (vezetője 1926-tól *Schnell János*, Ranschburg Pál tanítványa) mintájára vidéken (elsőként Debrecenben, ahol *Kiss Tihamér* és *Tóth Béla* pszichológusok már beindítottak 1946-ban egy gyermeklélektani és iskolapszichológiai labort) mind több megyeszékhelyen „*Gyermeklélektani Állomást*” állított fel, amelyek a gyermeklélektani vizsgálódás, a nehezen nevelhető gyermekek tanácsadása, a tehetségkutatás, a pedagógusok továbbképzése, illetve tanácsadása szolgálatában állottak.

A nyolcosztályos általános iskola beindításával szükség volt a felső tagozat (5–8. osztály tanulók) számára jól felkészült reformszellemű pedagógusok képzésére is. Ezért a V.K.M. Budapesten (a pszichológia tanszékvezetője *Mérei Ferenc*), Debrecenben (szervező igazgató, pszichológia-pedagógia tanszékvezetője *Kiss Tihamér*, a kolozsvári egyetemen Várkonyi professzor mellett előzetesen egyetemi magántanár pedagógiai főiskolát állított fel).

A „BURZSOA PEDOLÓGIA” ELLENI HARC ÉS MŰVELŐINEK ÜLDÖZÉSE (1949–1956)

A gyermektanulmányozás és eredményeinek felhasználására törekvés hazánkban igen széleskörűvé vált, s ezzel új korszak következett be a közoktatásban, főleg az oktatásmetodikában. Ezt törte meg, állított meg a Szovjetunióban, 1936-ban a *pedológia „likvidálására”* vonatkozó rende-

letnek a párturalom kezdeti évében való adoptálása. A vidéki gyermeklélektani állomásokat, mint káros burzsoá pedológiai praktikák székhelyét, mindenütt megszüntették. Megkezdődött a „*harc a pedológia*” képviselői ellen, főként Kiss Árpád, Mérei Ferenc, Kiss Tihamér elmarasztalásával, intézetvezető, tanszékvezető tisztük alóli felmentésükkel. Az egyetemeken pedig még a tanár szakosokat is felmentették a pszichológia minden ágának kötelező hallgatása alól 1956-ig.

Az erős szovjet hatás alól csak a harvtanas évektől kezdtek mentesíteni magukat az elmélet és a gyakorlat pedagógusai. 1959-től felsőfokúvá vált az óvó- és tanítóképzés. *Kiss Árpád és Mérei Ferenc* kiszabadulva a börtönből, egyikük a Magyar Pedagógia szerkesztőjeként ösztönözte a reformpedagógus elméletalkotókat, Mérei Ferenc pedig megindította lakásán a Piaget tanulmányi köröket. *Kiss Tihamér* 1959-ben újra a pedagógiai-pszichológiai tanszék vezetőjeként megindítja és irányítja a képzésben és a gyakorlóiskolában a növendékeket aktivizáló módszer alkalmazását. Kiss Árpád kérésére megírja cikkét: „A tanulók cselekvésre alapozott ismeretszerzése és az erre való felkészítés fontossága tanítóképzőnkben” (*Magyar Pedagógia*, 1961. 3.sz. 281–294). A minisztérium mellett működő Pszichológiai Bizottság elnökeként pedig megbízást kap a pedagógusképző főiskolákat látogatva az új módszer terjesztésére.

PIAGET 1963. ÉVI HIVATALOS MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSA

Jelentős felszabadulást eredményez *J. Piaget*-nak mint az UNESCO közoktatásügyi vezetőjének 1963-ban bekövetkező látogatása Magyarországon, amikor is meglátogatta Budapesten a Szondi utcában az Akadémia Pszichológiai Intézetet, s egy pszichológiai nagygyűlésen előadást tartott.

A „liberalizálódás” korszakának megindulásával számos nyugati pszichológiai kutató művei, köztük Piaget is, magyarul olvashatókká válnak, az Akadémia Pszichológiai Intézete mellett az ország minden felsőfokú intézményében van pszichológiai labor, van gyermeklélektani és egyéb, az oktatás metodikáját segítő pszichológiai kutatás. A budapesti egyetemen *Nagy Sándor* bátran ír és méltatja Nagy László pedológiai kutatási eredményeit és didaktikai elveit, a pszichológiai intézetben kiváló kutatók (*Radnai Béla, Kósáné Ormos Vera, Kalmár Magda, Ranschburg Jenő* és mások, Debrecenben a pszichológusképzés megindul-tával *Kelemen László, Kiss Tihamér, Balogh László*) széles körű vizsgálatokat folytatnak a 6–14 éves tanulók értelmi fejlődése és képességei sajátosságainak a feltárására.

A pedológia, a gyermektanulmányozás évszázados kutatási eredményeiből a legtöbbet az óvodai és az általános iskolai nevelés hasznosított. Különösen kiemelhető a nyolcvanas években az ELTE BTK Pszichológiai Intézet vezetője, *Porkolábné Balogh Katalin* által irányított foglalkozásmetodikai kísérlet a budapesti Arad utcai óvodában (lásd: *Kudarc nélkül az iskolában*, 1992.), valamint *Kiss Tihamér*nak (aki 1989-től újra kapcsolatba került a genfi egyetem Piaget szellemében kutató egyik munkaközösségével) a budai XII. és IX. kerületi Piaget kísérleti óvodában négy éven át végzett metodikai kísérlete. (Legutóbbi műve: „*A gyermekek matematikai gondolkodásának kialakulása 2–7. életévben, fejlesztésének hatékony módszerei*”. 1995.)

A fenti eredményekre emlékezve elmondható, hogy a pedológia valóban a gyermekek koppernekuszi fordulatot hozott, és Ellen Key szerint a XX. század valóban a gyermekek százada.

ROZGONYI TIBORNÉ DR.

Bessenyei György Tanárképző Főiskola
Nyíregyháza

A matematikai tehetség

A tehetséges tanulók kiválasztása és gondozása külön feladata a ma általános iskolájának. Kérdés, kit is nevezhetünk tehetségesnek? Milyen sajátosságok jellemzik gondolkodását? Mi az,